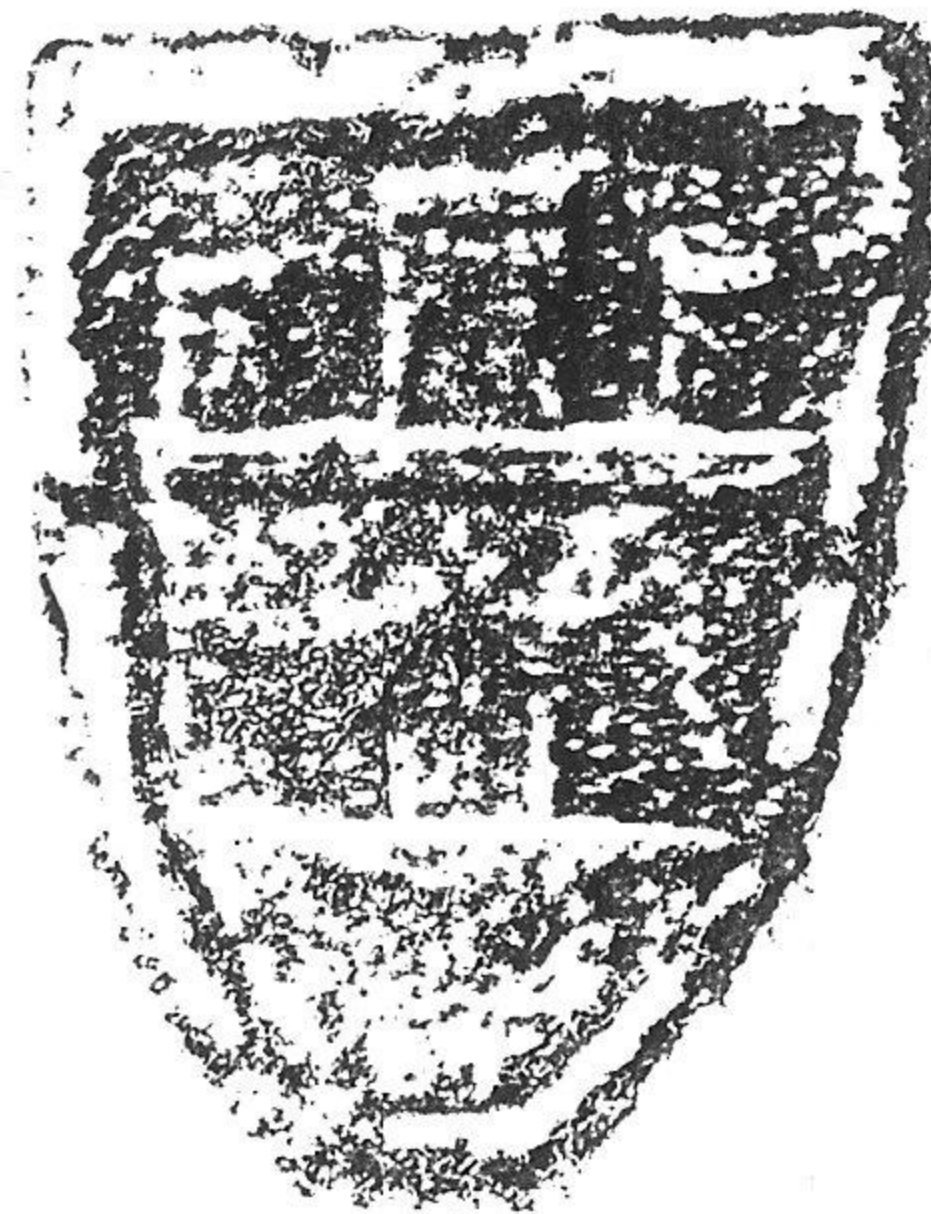

IMATGE DE CULLA

ESTUDIS RECOLLITS EN EL 750^è ANIVERSARI
DE LA CARTA DE POBLACIÓ

(1244 - 1994)

VOLUM II

CULLA

COMISSIÓ DE CULTURA DE CULLA
PER AL 750 ANIVERSARI DE LA CARTA DE POBLACIÓ

1994

LA CONCÒRDIA DE MEANES ENTRE CULLA I ATZENETA,
4 D'OCTUBRE DE 1520

Jesús Miralles i Porcar

Ex-rector de la Parròquia del Salvador. Culla

El present treball té la intenció d'esbrinar l'acord que prengueren els pobles de Culla i Atzeneta per tal d'aclarir un dels embolics que havia fet Guillem d'Anglesola II en repartir el territori del terme de Culla, donat anteriorment pels seus pares.

Seguirem el procés de desmembració del territori que es coneixia com a *el castell de de Culla* i ens entretindrem, un poc més, en l'enunciat de l'encapçalament.

1. EL CASTELL DE CULLA.

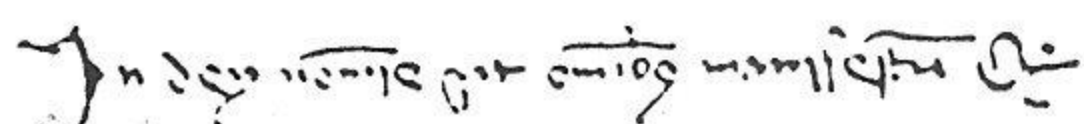
Una de les tradicions en l'intent de reconstrucció i assimilació de les noves terres conquerides pel rei en Jaume I era la d'acceptar les divisions administratives i geogràfiques vigents, acceptar-les o adaptar-s'hi¹.

El territori del Castell de Culla, que passà a mans del rei en Jaume I, ve descrit en una carta de son pare, Pere II, de l'any 1213. En el temps posterior anirà fent-se a trossos, tot i la pervivència, fins al segle XIX, en la comunitat ramadera de la Setena, constituïda l'any 1345.

La descripció escrita dels límits de 1213 diu així:

«de la part de Cantavella fins al Riu de les Truites; i d'altra part quant s'estén la campada seca fins a Ares i tot el lloc nomenat Avinassal, que té al damunt el castell de Corbó; i d'altra part fins a les Coves de Bèrig i fins al coll dels Enforcats; d'altra part fins a Xodos, i d'allí a Penyagolosa, tenint dintre tot el

1. BURNS, Robert I.: *Moros, cristians i jueus en el regne croat de València. Societats en simbiosi*, València, Tres i Quatre, 1987.

4.2. Edició corregida del document.

1520, octubre, 4. Plans de Meanes, Azteneta.

Pacte, transacció, avinència i concòrdia entre Culla i Atzeneta sobre la partició dels respectius termes, en resolució dels conflictes que venia suscitant la doble donació feta al segle XIII, primer a Culla i després a Atzeneta, de les partides de Meanes, Matella i Montllat.

Notari: Pere Català.

Arxiu Municipal de Culla. Document perdut.

En nom de nostre Senyor Déu Jesuchrist e de la Puríssima Mare Sua sia. Amén.

Noverint universi que nosaltres, en Pere Vidal y en Jaume Gorriç, jurats de la vila de Culla, Miquel Çahera, síndich, actor y procurador, nunci especial de la vila de Culla, Joan Vidal, major, Francesch Vidal, Antoni Porcar, major de dies, Gabriel Porcar, Bernad Gellida, concellers susdits, [e] altres vehins fe habitants de la vila de Culla fahents e congregats pera-l negoci davall escrit, en la partida dels Plans de Meanes, a les Ombries, al pou apellat de l'Ombria, avent ple e bastant poder de tots los altres vehins e habitants de la vila de Culla per a fer e fermar les coses davall escrites, e encara tengut e celebrat concell general en la dita vila de Culla sirca dit negoci, de la una part; e nosaltres, en Joan Jordà e en Berthomeu Paris, jurats del lloch d'Adzaneta, Jeroni Vidal, síndich, dits e diputats especialment y expressa pera-l dit negoci dessús escrit, segons que de llur sindicat e poder consta ab acte rebut per lo honorable e discret [...], notari, a [...] del mes de [...] de l'any davall escrit, havent en aquell ple e bastant poder per a [fer e] fermar les coses davall escrites, e altres vehins e habitants del dit lloch de Adzaneta, de la part altra; attés e considerant que entre nosaltres dites parts era estada [moguda] e suscitada [qüestió e pleyt, e] ple[y]t e qüestió moure e suscitar-se esperava de e sobre les particions dels terme[n]s de cascuna de les viles, pretenent nosaltres, dits oficials, síndichs e vehins de dita vila de Culla que, inscrit a la carta de població a nosaltres atorgada, lo terme de Culla plega e passa fins al riu Sech o Monlleó, e nosaltres, dits oficials e síndichs del lloch d'Adzaneta, pretenent que, inscrit a la carta de població a nosaltres atorgada e donada, lo terme de dit lloch d'Adzaneta plega e passa al coll vulgarment dit de la Torre. Lo contrari afermant e dient nosaltres, dits oficials de Culla, çò és, que la nostra carta de població és primera que la de vosaltres dits oficials de Adzaneta, e que tota la terra franca fo[n]-nos donada a poblar per un Senyor, e lo que a nosaltres era donat una volta no pot ésser tolt ni llevat ni menys la dita carta de població perjudicar-nos. Emperò, com sia estada vista e mirada la carta de població del dit lloch d'Adzaneta y en aquella sien y estiguen les paraules següens: «Et propter gratiam populorum, damus vobis [populatoribus] de termino de [C]ullar, [scilicet de rivo Sico] usque at collum [de Spareguera], etc.», de on hauria alguna evidència de consentiment de dit tros de terra fet per los uns, vehins e habitants de la dita vila de Culla, que sia no en tot, segons que en la dita carta de població és contengut, emperò en part, per çò com lo dit lloch de Adzaneta estiga en antiga possessió de rebre y exigir les peytes, delmes y primícies de moltes heretats, y senyaladament de la heretat del Fumero, del mas de-n Ahís e de Meanes, e nosaltres, dits oficials de Culla, estem en contínua possessió de rebre e exigir e recuperar les peytes, delmes y primícies [del mas] vulgarment dit de Montllat, del mas apellat de Sanchet e de tota la cana llarga de Matella e de moltes altres heretats; totes les quals dites heretats desús mencionades recauen en lo destricte de la partida del terme de la qual és la present qüestió, de on, per sa firma, de les desús dites parts, se podien fundar moltes e diverses raons. E considerant que així los del dit lloch d'Adzaneta com encara los de Benassal, Vistabella, Benafigos e la Torre poden [pàixer] e amprivar la dita partida de terme[n]s e altres, per ço com sia tot una tinença, [e] finalment que la major qüestió seria y és per peytes e

mitges primícies e herbatjars a algun estranger, per çò nosaltres dites parts, volent toldre y evitar alguns inconvenients e danys que, portan-se lo pleyt, seguir se podien, entrevenint entre nosaltres dites parts algunes virtuoses persones e notables, e senyaladament lo noble y reverent frare Àngel de Montpalau, comanador de la tinença de Culla, nosaltres dites parts concordement venim al pacte, transacció, avinència e concòrdia següent:

Primerament volem y som contents que la dita vila de Culla reheba de huy avant, així com fins aquí han acostumat rebre, les peytes e altres drets del mas de Montllat e altres, segons tenen acostumat, e lo dit lloch d'Adzaneta perpetualment e de huy avant reheba e exi[gi]sca les peytes e altres drets, com fins a huy té acostumat, de les heretats del Fumero, del mas de n Ahís, de Meanes e de altres drets, com fins aquí, e açò sens empaig, embossos ni qüestió alguna.

E per major claritat e liquidació de la dita partida de terme[n]s e per apartar tot dubte, pleyt e qüestió per a temps esdevenidor, nosaltres dites parts volem e manam que los dits terme[n]s sien mollonats, senyaladament en la dita partida, defin[id]ora la present qüestió en la forma següent:

Primerament nosaltres, dites parts, volem e manam a cals del tossal apellat d'en Roquiç, aygües vessants vers Adzaneta, sia posat un molló a part davall; feri[n]t a les Ramblelles, amunt, e de allí va dret al forcallet del barranquet que davalla de la cova de l Ametller, e sien posats mollons; e de allí torna dret al coll de l Ametller, terme de Culla; e de allí aygües vessants, çò és, vers lo pla de Meanes, fins al riu Montlleó, resta y és terme de Adzaneta, e aygües vessants vers a Matella, és terme de Culla; e que així mateix sia senyalat e posats mollons, los quals dits mollons volem que sien fets e posats a despeses comunes, çò és, migerament entre nosaltres dites parts.

Item, encara, de comuna concòrdia, volem e manam e som contents que, de huy avant perpetualment, de la ramblella que davalla de les Ramblelles avant, fins on són els mollons que seran posats e senyalats, que ninguna persona de les dites parts no es servixca establir terres per a causar a ningú ni fer causar aquelles ni menys [encara] serrans alguns puguen ésser herbajats. E per si cas se esdevenia que per algun temps algunes raberes de serrans o estrangers [fossen] herbatjats per qualsevol de nosaltres dites parts en son terme e aquelles fossen atrobades peixén en lo dit troç o partida de terme, volem nosaltres dites parts que aquelles sien marcades e saltejades a set e catorze, així com [si] herbatjats no fossen, e qualsevol guardià, així de la vila de Culla, d'Adzaneta com de tota la Comuna, los seguixca penyorar e que la tal penyorada sia e vinga a l'altre de nosaltres, ço és, al que no haurà herbatjat.

E en la forma desús dita, nosaltres dites parts, absolem ca[sc]una a l'altra, e l'altra a l'altra entrecambiadament, de qualsevol acció, qüestió, petició e demanda que per la raó damunt dita nos poguessem moure, suscitar e intentar, faent-nos be[n] solemne senyal e perpetua[l] pacte de no demanar així en juí com fora juí, cansellant, casant e [a]nul·lant qualsevol instrument ab lo qual o ab los quals se mostràs o pugués mostrar qualsevol de nosaltres tenir major ampliació de terme com per a moure pleyt.

Volem que de ací avant e perpetualment la present qüestió, concòrdia, avinència o pacte sia com llei e axí pròpiament com si de mot a mot en les cartes de la població de cascuna de les universitats fos expresada, com tal sia nostra determinada voluntat.

E per atendre e cumplir totes les dites coses e sengles de aquelles, obligam la una part a l'altra, e l'altra a l'altra entrecambiadament, tots los béns de cascuna de les dites universitats, mobles e immobles haguts y per haver, on que sien y seran.

Les quals coses foren fetes a la partida de Meanes, al pou apel[ll]at de la Ombria, ara terme del lloch dit d'Adzeneta, a quatre dies del mes d'octubre de l any de la Natividad del Senyor mil cin[c]cents vint.

Senyals de nosaltres, dits Pere Vidal e Jaume Gorriç, jurats; Miquel Çahera, síndich; Joan Vidal, Francesch Vidal, Antoni Porcar, Gabriel Porcar, Bernat Gellida, consellers de la vila de Culla; senyals de nosaltres en Joan Jordà e Berthomeu Paris, jurats; Jeroni Vidal, síndich del lloch d'Adzaneta, qui totes les coses damunt dites senyala[nt] suis singulis referendo, dam, otorgam e firmam.

In dei nomine per omnes misericordias

Testimonis foren presents a totes les dites coses los venerables mossén Lluís Çahera, mosén Jaume Joan, preveres d'Adzaneta, e mossén Joan Gavaldà, prevere de Culla, e altres.

Sig+num mei, Petri Català de Monsonís, au[c]toritate [regia] notari[i] publici, qui predictis omnibus interfui eaque scripsi et clausi loco, die et anno quibus supra.

5. COMENTARIS AL TEXT.

5.1. El problema.

Amb el que hem dit fins ara, ens n'adonem del desgavell organitzat pel nét de Blai d'Alagó en el territori del terme de Culla. La Torre d'en Besora i Vilar de Canes seguiren el seu camí com a universitats independents. El tros entre el coll d'Espareguera i el riu Montlleó fou objecte de converses entre Culla i Atzeneta per tal d'arribar a un acord. I hi arribaren. El document anterior així ho demostra.

Pel que llegim devia haver-hi problemes amb les *contribucions*: on havien de pagar les peites, els delmes, la primícia; també, dins l'organització de la Setena: qui devia herbatjar les raberes dels *estrangers*⁸. En última anàlisi, la pregunta plantejada era: el pla de les Vinyes i el pla de Meanes eren Atzeneta o Culla? Això és el que aclariren el dia 4 d'octubre de l'any 1520. Es reuniren al pla de Meanes, a les Ombries, al pou de l'Ombria, els dos jurats de Culla, el síndic, els consellers i alguns veïns, juntament amb els dos jurats d'Atzeneta, el síndic i alguns veïns. D'home bo feia el comanador de la Tinença, frare Àngel de Montpalau. També assenyala que havien intervingut altres notables persones per tal que ho solucionaren a les bones i no a les males. Probablement els testimonis que signaren l'*avinença*.

5.2. La solució.

En la reunió primer parlen els de Culla. Exposen perquè creuen que el territori des del riu Montlleó al coll de la Torre els hi pertany. Naturalment mostren la seua carta de població i llegeixen que el terme de Culla «*plega e passa fins al riu Sech o Monlleó*». Els d'Atzeneta fan el mateix. La seua carta de població diu que son terme «*plega e passa al coll vulgarment dit de la Torre*». És a dir, que és donat dues vegades aquest territori. Torna a parlar Culla: la carta de població nostra és primera —més

8. En tot el document es barregen els conceptes i els interessos de les dues viles —Culla i Atzeneta— amb els de la Tinença o Setena, que de les dues maneres s'anomena. Com que tots els pobles de l'antic Castell de Culla havien constituït una comunitat ramadera i forestal anomenada Setena, tenien interessos comuns. El concepte que més apareix en el present document és el d'*herbatjar*; vol dir 'cobrar l'herbatge'. Les raberes que passaven per dins la Setena havien de pagar un canon per l'herba. *Saltejar* vol dir 'comptar de set en set o de catorze en catorze' i, al document, 'pagar per grups de set o de catorze'. Els *estrangers* que nomena són 'els de fora de la Setena'.